

Юрій КОСАЧ

КІНЕЦЬ ОТАМАНА КОЗИРЯ*

Колись над Коростенем дим од шрапнелів, а під Рівним стрункий хорунжий бадьоро: «На коня». (Волинь, земле моя тиха, коли тебе знов у вогні побачу?)

Колись отаман Козир із сотнею Коростень брав. Це тоді, як овруцькими лісами на волах трьохдюдимівки тягнули, тоді, як наполеони у кожнім селі родилися, це тоді, як революція гуркотіла. А тепер...

...Нічка темна – сестра моя, гострий ніж і наган меткий – товаришем.

Знають Козиря-отамана й тепер. Там стовпи понад битими шляхами в осінні ночі гудуть про кров і гуляння, там рокитник придорожній по зарізаному балагулі жалібної співає.

А берези срібнокорі шумлять, одна другій тайну повідаючи.

Гей, густі ви чорторийські бори, вмієте отамана Козиря хоронити!..

Так у глухій смолокурні, де самогон і з живицею лучини махорка мішається, – Козир (низьке чоло і над хижими зубами вуса їжаком) та інтелігент у краватці – теж бувший.

– Ех, завели ви одної... Кажете патольогія, що я большецьких комісарів голими по морозу ганяв, що ліхтарі зрадниками обвішував і з містечок контрибуції тягнув?

Знав Козир, що робив. Коли б усі так робили, інакший світ був би. Нюньки, баби там сиділи і з'їли сучі коти Україну. Валили б, як я – направо й наліво – було б діло.

І Козирю тепер конокрадом і горлорізом не бути б.

– Авжеж, отамане, не гаразд тобі розбоєм промишляти. Безправ'ям живеш, а право встановляти хочеш. Вмер ти для України.

Козир пальці жорсткі в чуприну вбгав:

– Глуша, брате, вовком робить. Як трясовиння наше: ссе, смокче, поки втягне... Та й безділля знесилює. Я химерний, мені з новими людьми не вжитись. Мені б чогось буйного і рвучого.

Гей, коли б то...

Лучина догорала і самогон допив інтелігент у краватці, поки не звалився.

Пробудив думу Козиреву хтось. Пилип – джура колишній, тепер нальотчик:

– Отамане, пора!

Стрепенувся Козир. На ньому кожух і кучма. Там осінь похмура йде. Став на порозі.

– Гей, ніченько – сестро моя...

Рушили мовчки манівцями, нетрею. Тільки чоботи: чалап, чалап.

І отаман насвистує, як тоді під Коростенем. Тільки тоді на серці радість і жага, тепер туга важка.

Спить село. Інколи гавкне Бровко чи Жук і п'яний Іван, з коршми йдучи, затягне голотської...

Стали під клунею.

– Куркуль, мабуть? Коні добрі?

– Як орли, отамане!

Підважили штабу, зрушили замка. Стрепенувся Жук чи Бровко.

– На, на малий...

Коні щурили вуха. Один з лисинкою на чолі.

Не бійся, кося, свої...

Отамана тварина любить. Так лагідно йому голову на плече поклатала, коли по шиї поклепав. Пилип ганчірками копита обмотував.

Коли вивели на двір, ззаду щось навалилось тяжке і тепле.

– Попався, собачий сину!

А отаман крутив цигарку, хоч за руки боляче парубки тримали. Коли затер сірника, побачив як джура тремтить, і посміхнувся.

– Ну, що ж – раз козі смерть.

– Собача смерть, – хтось ззаду понуро сказав.

– Кудя його, батьку, на постерунок?

– Ет, ще возитись із стервом. Тут на бантині хай теліпається.

Принесли ліхтаря – затанцювали тіні по дашках. Дядьки стояли мовчазні, курили бакун і спльовували. А один так близько до Козиря гнілі зуби показав.

– А пам'ятаєш, отамане, як мені колись двадцять п'ять сипав?

– Не одному тобі сипав – призабув уже...

– Ех, батьку, добрий був ти, як згадаю, хоч бив. А бив за діло – стала б ця сама Україна. Всі пішли б за тобою, якби не тільки гукнув, а тепер не підуть, бо звівся ти...

І зітхнув. Зітхнули й дядьки.

А отаман очі спустив. Так слова терпкі мужицькі залізом запекли.

Парубки на бантину постороннка закладали. Джура тремтів і сльози текли на бліде лице. Шкода було молодости.

– Ну що ж, отамане, твоя черга...

А Козир раптом вихопив револьвера. Дядьки остовпіли. Пилипові блиснула усмішка крізь сльози – надія. Але гримнув стріл і Козир впав на тік пручаючись (живучий такий).

Сині уста над хижими зубами шепотіли...

Волинь, земле моя тиха, коли в огні тебе знов побачу?

* Подається за першодруком: Косач Ю. Кінець отамана Козиря // Літературно-науковий вістник. – 1929. – Річник 28. – С. 495–496. (Збережено авторський правопис.)